

ХУДОЖНЄ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКРАННОГО ХРОНОТОПУ В КІНОДИСКУРСІ

Галич О.Б.,

Київський національний лінгвістичний університет,
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03680
oxahal@gmail.com

Наукова розвідка є спробою з'ясувати особливості художнього моделювання часопросторового континууму в кінодискурсі. Результатом дослідження є системний опис хронотопічних характеристик історичного контексту, функціонування яких у тексті кінооповіді виявляється можливим внаслідок структурно-семантичного поєднання категорій часу, простору і руху. При цьому невід'ємним компонентом образної структури тексту виступає темпоритм.

Ключові слова: хронотоп, художнє моделювання, кінодискурс, темпоральний смисл, культурно-історична епоха.

Галич О.Б.

Художественное моделирование экранного хронотопа в кинодискурсе

Научный поиск обусловлен попыткой определить особенности художественного моделирования временно-пространственного континуума в кинодискурсе. Результатом исследования является системное описание хронотопических характеристик исторического контекста, существование которых в тексте киноповествования представляется возможным в виду структурно-семантического объединения категорий времени, пространства и движения. При этом неотъемлемым компонентом образной структуры текста выступает темпоритм.

Ключевые слова: хронотоп, художественное моделирование, кинодискурс, темпоральный смысл, культурно-историческая эпоха.

O. Halych

Artistic modelling of the screen chronotope in the cinema discourse

The scientific investigation seeks to trace particularities of artistic modelling of time-and-space continuum in the cinema discourse. We maintained the precise description of the chronotope features of the historical context. The occurrence of such characteristics in narration appeared possible due to structural and semantic combination of categories of time, space and movement with temporythm being an integral part of the figurative text structure.

Key words: chronotope, artistic modelling, cinema discourse, temporal sense, cultural and historical epoch.

Вступ. Поширення модельного підходу без перебільшення слід визнати характерною особливістю сучасної науки, що активно використовує моделі в різних сферах і на усіх етапах наукових досліджень. Проте саме поняття «модель» у сучасній філософській науці наразі є доволі складним і багатозначним. Моделювання — одна з основних категорій теорії пізнання: на ідеї моделювання, фактично, базується будь-який метод наукових досліджень — як теоретичний (при якому використовуються різноманітні знакові, абстрактні моделі), так і експериментальний (такий, що використовує предметні моделі).

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез та ін. Художнє моделювання має свою власну специфіку. Утворення нових моделей може здійснюватись шляхом певних розумових абстракцій, або ж у напрямі кон-

кретно-чуттєвого креативу з наступним узагальненням. Саме цим поєднанням чуттєвого з раціональним, видимого з невидимим обумовлене становлення художнього образу, у багатомірності репрезентаційних граней якого відбиваються ті чи інші риси світовлаштування, що визначає **актуальність** нашої праці. Отже, логічно розглядати процес творення художнього образу, іншими словами художню творчість, як процес художнього моделювання. Весь накопичений досвід світового мистецтва свідчить, що центральним об'єктом художнього відображення були і залишаються світ, людина та її місце у ньому. Мистецтво сприяє люду у його прагненні осмислити реальні проблеми буття. При цьому суб'єктом моделювання постає творча особистість — митець, який у художньо-образній формі виявляє своє світосприйняття. Звідси художня модель є опосеред-

куванням між художником і світом, що реалізується не через загально філософські абстракції, а через опредметнену конкретизацію ідей. Автор працює з феноменами світу, втілюючи, матеріалізуючи свої творчі задуми, що робить речі більш доступними для сприйняття і розуміння.

Художнє моделювання часопростору розуміємо, насамперед, як підхід до опосередкування (репрезентаційного відтворення) часопросторового континууму (фізичного довкілля, об'єктивного світу) суб'єктом творчості — митцем, який творить оригінальну художню дійсність [5, 134–135].

Час і простір — одні з чільних історичних категорій, які перебувають у тісному взаємозв'язку з розвитком інших категорій і різних наук, зокрема фізики і філософії. Аналіз часових та просторових співвідношень, найперше усвідомлених людиною, дозволяє виділити базовий пласт часу та простору, так званий об'єктивний час та простір, сутність якого полягає у природних закономірностях та циклах, незалежних від людини та її свідомості. Свідомість розвиненої людини формує новий, складніший часово-просторовий пласт — вигаданий. Елементи, що його складають, надзвичайно різні за своєю природою й характеристиками — від простих казкових «жили-були» до складних псевдо- та дійсно наукових концепцій (чи гіпотез) часу й простору. Окремим випадком є художній час та простір — тобто час і простір твору мистецтва [6].

Художній простір, як і художній час, історично змінний, підпорядкований загальним законам діалектики, що пов'язано зі зміною філософських і фізичних концепцій простору-часу [15, 5]. У ХХ ст. відносно стійка предметно-просторова концепція змінюється нестійкою, що ґрунтується більшою мірою на сприйнятті об'єктів та явищ дійсності, а не на їхньому реалістичному відтворенні [21, 193]. Зупинка часу в персональному сприйнятті, вільний перебіг думки між різними часовими вимірами, паралельна локалізація героя у різних часових періодах та локусах є ознаками хронотопу багатьох модерністських та постмодерністських творів минулого й сучасного століття [18, 240]. Тому з другої половини ХХ ст. в колі наукових зацікавлень літературознавців важливе місце посідає аналіз часово-просторових координат художнього твору; дослідження авторської оцінки та дій і думок персонажів у вимірах часу і простору, що сприяє глибшому розумінню художньої природи твору [8, 388–389].

Так, Ю. Лотман визначає художній час літературного твору як часовий ряд у різноманітних аспектах втілення, функціонування та сприйняття його в творах художньої літератури як явища мистецтва та вирізняє такі ланки взаємозв'язку часу й художнього твору: реальний час створення, існування художнього твору як матеріального

об'єкта та час його сприйняття читачем [10, 133]. Художній час літературного тексту може приймати різноманітні форми залежно від творчого задуму автора: може збігатися з реальним часом об'єктивної дійсності, спиратися на далеке майбутнє або взагалі бути невизначеним; пришвидшуватися, уповільнюватися, зупинятися, розтягуватися або стискатися [8, 389].

На сучасному етапі хронотоп визначається як культурно оброблена стійка позиція, з якої, або крізь яку, людина здатна осягнути простір топографічно об'ємного світу [12]; взаємозв'язок часових і просторових характеристик зображених у художньому творі явищ [22, 714]; єдність просторових і часових параметрів, спрямовану на вираження певного (культурного, мистецького) сенсу; зображення (відображення) часу і простору в художньому творі в їх єдності, взаємозв'язку і взаємному впливі. Водночас хронотоп — це естетична категорія, що відображає амбівалентний зв'язок часових і просторових зв'язків, «художньо оброблених» і виражених за допомогою відповідних образотворчих засобів в літературі та інших видах мистецтва [23]. Образно кажучи, хронотоп — це своєрідне ядро, яке тримає в цілісності весь твір. Аналіз часопросторових координат дає змогу досліднику заглибитися у внутрішній світ персонажа, відобразити особливості світобачення письменника. Хронотоп охоплює всі сторони художнього твору: впливає на жанрову специфіку тексту, композиційну структуру, висвітлення художнього образу у творі [13, 95].

Світова інтеграція передбачає «діалог мов та культур», в результаті чого відбувається взаємопізнання «свого» і «чужого». Спілкування і взаємодія здійснюються на різних рівнях культурного життя. Водночас переклад уможливило різноманітні міжкультурні і міжлітературні перемовини, адже без перекладних творів неможливе зіставне вивчення різномовних мистецьких контекстів [1, 81]. Окрім того, міждисциплінарний характер сучасної компаративістики активізує роль семіотики: все частіше науковці вдаються до розвідок з вивчення не лише міжлітературних реляцій, але й міжсеміотичних діалогів, від теоретичного осмислення яких ще донедавна відмовлялись [3, 163].

Художній дискурс у цьому контексті є найбільш динамічним. У сучасному розумінні художній переклад визначають як вид словесної творчості, внаслідок якої тексти, написані однією мовою, відтворюються засобами іншої лінгвальної системи. У світлі концепцій культури як моделі (картини) світу зрозуміло, що переклад, разом з іншими спорідненими формами запозичення, дає змогу пізнати духовні цінності давніх племен та народів, включаючи набуте в дедалі ширше коло власних уявлень про світ [7, 5].

Переклад — це завжди взаємодія і взаємний вплив культур, до яких належить текст оригіналу й текст перекладу. Перекладна література, вочевидь, — найбільш адаптований набуток іншомовних культур завдяки особливому матеріалу цього мистецтва — мові [14, 155].

Фаза породження вторинного тексту є зіставленням внутрішньо висловленої рефлексії перекладача з кодом іншої мови та урахуванням універсуму іншої культури, інтеріоризованого буття іншого етносу. Таке множинне зіставлення в «міжпороговому» просторі інтерпретації / породження обумовлює корекцію програми адресованості перекладу. Перекладач двічі коригує початковий сенс в першій і в другій фазах, але і реальний адресат перекладу здійснює третю корекцію як власну рефлексію тексту в структурі своєї свідомості. Така потрійна корекція з урахуванням можливостей «вільно-варіативної інтерпретації тексту» (М.М. Бахтін), безумовно, подовжує відстань між сенсом та цілями, закладеними автором в оригіналі, і рецептивним сенсом та метою перекладу. Скорочення цієї відстані — першорядне завдання перекладача, але не тільки його, бо баланс інтерпретацій залежить і від ефективності авторської програми адресованості, компетентності реального адресата, і співвідношення просторово-часового континууму автора оригіналу, перекладача, а також адресата. Тому поняття еквівалентності, адекватності, буквральності апріорі не відповідають реальним можливостям інтерпретативно-породжувального дискурсу перекладу. Можна говорити лише про оптимальну збалансованість змісту, форми, прагматичної установки.

Отже, переклад — це не просто мовно зорієнтований процес, а трансформація вихідного повідомлення (вербального або невербального) знаковими засобами семіосфери. Переклад — це акт комунікації, який може здійснюватися всередині власного семіотичного простору і на межі двох контактуючих культур [3].

Хронотопний контекст постає одним з елементів жанрово-стилістичної домінанти будь-якого тексту, тому його особливості мають бути адекватно відтворені у перекладі. Особливо це стосується художнього твору, адже хронотоп разом із характерологічним контекстом відіграють найважливішу роль в ідентифікації будь-якого жанру [20, 57].

Часовий простір завжди є «культурно забарвленим». Структурні особливості та принципи певної мови визначають, як саме її носії сприймають навколишній світ. Іншими словами, представники монохронних і поліхронних культур по-різному сприймають час, їх ментальні темпоральні простори не збігаються повністю, їх ставлення до часу різняться, формуючи унікальний темпоральний сенс [19]. Отже, сенс фатичного

поля підлягає змінам, обумовленим темпоральними смислами. Якщо перекладач не враховує чинник часу, текст перекладу втрачає темпоральні смисли. І навпаки, сукупний розгляд перекладацького часу і перекладацького простору породжує перекладацький хронотоп і обумовлює адекватний переклад [16].

У межах цілого тексту процес гармонізації смислів є довготривалим і складним внаслідок подолання перекладачем усіх перешкод, що виникають під час осягнення кожного сегмента перекладацького простору [9, 56]. Саме тому, на відміну від категорій простору і часу, що знаходять своє вираження у предикативності, синкретизмі лексичних та граматичних одиниць, функціонуванні дієслівних форм та дейктичних маркерів, категорія хронотопу може отримати видиму форму лише у процесі прийняття перекладацького рішення щодо конкретного смислового простору.

Проблематика вивчення особливостей відтворення хронотопу як однієї з жанротвірних ознак в художньому тексті породжує безліч відхилень від адекватності у зв'язку з такими аспектами:

- авторська присутність, звідси твір насичений суб'єктивними поглядами, психологічними нюансами, що призводить до постійного пошуку нових просторово-часових конструкцій;
- геніальність або обмеженість автора у відтворенні художньої тканини тексту;
- хронотоп як засіб організації композиційних структур і сюжетних ліній.

Отже, розглядаємо перекладацький хронотоп як синергію просторових і темпоральних смислів, супроводжуваних появою нових смислів, що веде до породження адекватного тексту перекладу, що здатний інтегруватися в іншомовну культуру і збагатити її [2].

Темпорально-просторові смисли, що виникають у свідомості перекладача, переломлюються відповідно до його індивідуальної культурно-мовної картини світу, тобто підлягають етнолінгвокультурній адаптації з урахуванням їхніх збігів і / або розбіжностей в монохронній і поліхронній культурі. Результатом успішної адаптації темпорально-просторових смислів є гармонійний текст перекладу, який природним чином вписується в рамки дискурсу української поліхронної культури.

Слід уточнити, що при перекладі хронотопічна структура дискурсу може не зазнавати змін. Це обумовлено тим, що українська культура, яка є поліхронною, водночас містить елементи монохронної культури. Іншими словами, функціонування лексичних засобів вираження темпоральності, тобто темпоральних маркерів або хрононімів, може збігатися в монохронному і поліхронному тексті / дискурсі. Це залежить від обраної перекладачем типології етнолінгвокультурної адаптації темпоральності.

Можемо простежити випадки вживання темпоральних маркерів монохронного дискурсу й у вихідній культурі, наприклад, в англійській *26 hours a day* «26 годин на день» і поліхронного дискурсу в українській культурі — *цілодобово*. Маркери темпоральності в текстах оригіналу та перекладу істотно відрізняються, адже відмінними є культурно-обумовлені цінності часу для представників обох культур. У тексті вихідної культури темпоральний зміст виражений експліцитно, прямо за допомогою числівника, що вказує на більшу кількість годин, ніж може міститися в добі, і саме цей факт невідповідності несе в собі необхідне темпоральне навантаження для представників монохронної культури. Для носіїв української мови вираз *26 годин на добу* є менш прийнятним, тому у перекладі використовується лексема *цілодобово*. Своє шанобливе ставлення до часу представники монохронної культури висловлюють за допомогою точних, конкретних темпоральних маркерів навіть в тих ситуаціях, коли часовий проміжок не має явного терміну закінчення, що проілюстровано на прикладі нашої ситуації. В українській мові часу, навпаки, властива невизначеність, нескінченність, повторюваність. Окрім того, замість дієслова *work* «працювати», перекладач може використати дієслово *гарувати*, яке має відтінок інтенсивності і навіть втоми. Таким чином темпоральний сенс буде успішно інтерпретований перекладачем, незважаючи на явну розбіжність темпоральних маркерів, які використовуються в оригіналі і перекладі. Але найголовніше, перекладачеві вдасться відтворити темпорально-культурологічний контент висловлювання з урахуванням фонових знань реципієнта, в які вписується текст перекладу. Іншими словами, темпоральні смисли, інтерпретовані перекладачем, спочатку вписуються в особистий контекст реципієнта, який їх рефлексує, а потім ревербує, контекстуально пристосовуючись до темпорально-просторових умов.

Взаємозв'язок між темпорально-просторовими смислами текстів мови оригіналу та мови перекладу є очевидним. Таким чином, їх усвідомлення перекладачем відбувається в рамках перекладацького хронотопу — інструменту, за допомогою якого було створене середовище для успішної адаптації цих смислів і створення гармонійного перекладу [2].

Художній хронотоп відтворюється у художньому перекладі — виді словесної творчості, внаслідок чого тексти, написані однією мовою, можуть бути експліковані засобами іншої лінгвальної системи.

У цьому контексті не втрачає наукової актуальності полеміка, розпочата у 20-х рр. ХХ ст., навколо проблеми «простір-час» на екрані. Художньо-естетичними константами будь-якого фільму є подієвий ряд (тобто сюжетна лінія, яка «розгортається» навколо основного конфлікту і людських долі в межах просторово-часового

континууму), образна структура і акторське втілення характерів героїв епохи, що реконструюється [11, 10]. У процесі художньої розробки часу та простору кіно поєднує нарративні можливості літератури й образотворчі можливості живопису. Ця єдність перетворює кіно на унікальне явище. Його не можна звести ні до літератури, ні до живопису, воно постає абсолютно особливим синтетичним мистецтвом, що відкриває перед людським духом нові небачені раніше обрії.

У певному розумінні екранна реальність, створена майстром, — гранично суб'єктивована візуалізація його дуже особистісних уявлень про світооблаштування — екранний хронотоп, визначаючи його як композиційно оформлений, розгорнутий у часі простір, в якому діють персонажі. Ця конкретно-чуттєва модель світобудови є образним вираженням певного світогляду автора, що опосередковано виявляє себе в інтерпретації бінарних опозицій [5, 137].

Сам хід часу і неповторність культурно-історичної епохи виявляються в художньому просторі як в розмаїтті локальних місць дії. Тому творчі завдання «пожвавлення» часу і «оживлення» героями фільму різних видів простору нерозривно пов'язані з динамічним аспектом художнього моделювання часу. Тільки в результаті структурно-семантичного поєднання категорій часу, простору і руху перед глядачем виникає екранний образ культурно-історичної епохи, наочно виявляються особливості життя людей минулого (або ж майбутнього). Отже, невід'ємним і важливим компонентом образної структури кінооповіді є темпоритм [11, 17].

Зміна просторових характеристик у сучасному екранному мистецтві відбулася в результаті розвитку комп'ютерних технологій, здатних не тільки органічно додавати у відзнятий реальний простір необхідні суттєві деталі, але і створювати абсолютно новий художній вимір, який в цьому випадку доречно визначати як віртуальний. Цифрові технології фактично здійснили революцію в освоєнні художнього простору, дозволивши створювати на екрані штучне середовище [17, 4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, фактично кожен фільм може розглядатися як результат художнього моделювання, як репрезентація загальної картини світу, впроваджені автором відповідно до його вільного творчого задуму. При цьому інваріантом будь-якого екранного «дивосвіту» є часопростір. Саме хронотопічна будова екранного твору є однією із сигніфікативних складників художнього образу. При цьому кінодискурс розуміється як результат взаємодії колективного авторського, складного комплексу можливих реакцій кіноглядача й кінотексту, який виводить твір у простір семіосфери. Продукування і сприйняття кінодискурсу відбува-

ється на основі певних культурних кодів, які існують у свідомості його реципієнтів, а простір і час є культурно маркованими знаками, що реалізуються у кінодискурсі. Час і простір кіно представлені як

екранний хронотоп — композиційно оформлений, розгорнутий у часі простір, в якому діють персонажі й завдяки якому перед глядачем виникає екранний образ культурно-історичної епохи.

*Автор висловлює щиру подяку
колишній магістрантці факультету перекладачів
Київського національного лінгвістичного університету
Глушко Валерії Віталіївни
за вагомий внесок у розпрацювання проблематики
поданої до друку статті.*

ДЖЕРЕЛА

1. Будний В. Порівняльне літературознавство: підручник / В. Будний, М. Ільницький. — К. : Вид-дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 430 с.
2. Георгиева Н.Ю. Переводческий хронотоп как отражение переводческой картины мира [Електронний ресурс] // Современные проблемы науки и образования. — 2012. — № 6. — Режим доступу : <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7449>
3. Довбуш О. Кіносценарій “Oliver’s Story” як форма інтерсеміотичного перекладу: хронотопний аспект / О. Довбуш // Наукові записки. Серія : Філологічні науки. — 2010. — № 89(1). — С. 163–169.
4. Довбуш О. Семіосфера як генератор інтра- та інтеркультурних перекладів [Електронний ресурс] / О. Довбуш. — Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/44_2008/44_2008_dovbus
5. Зубавіна І. Художнє моделювання екранного хронотопу як засіб кінематографічної репрезентації світу / І. Зубавіна // Мистецтвознавство України. — 2010. — № 11. — С. 133–140.
6. Козлов Р.А. Художній час та простір у драматургії [Електронний ресурс] / Р.А. Козлов. — Режим доступу : <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1166.pdf>
7. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / В.В. Коптілов. — К. : Юніверс, 2003. — 280 с.
8. Коркішко В.О. Часопростір як формотворча категорія художнього тексту / В.О. Коркішко // Актуальні проблеми слов’янської філології. — 2010. — Вип. XXIII. — Ч. 1. — С. 388–395.
9. Кушнина Л.В. Гармонизація смислов текста при переведі как отражение точек зрения автора, переводчика и реципиента / Л.В. Кушнина // Интерпретация текста: ментальное зеркало видения : сб. науч. тр. Екатеринбург, 2008. — С. 54–59.
10. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман // Об искусстве. — Спб. : «Искусство — СПб», 1998. — С. 14–285.
11. Макиєнко М.Г. Художественное пространство и время в историческом кино : автореф. дисс. ... канд. философских наук : спец. 09.00.04 «Эстетика» / Максим Геннадьевич Макиєнко. — М., 2011. — 25 с.
12. Манейчик Т. Художній хронотоп у структурі літературного твору (на матеріалі роману Уласа Самчука «Волинь» [Електронний ресурс] / Т. Манейчик. — Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/7058/1/Тетяна_Манейчик.pdf
13. Огульчанська О.А. Свій / чужий хронотоп у творах Віктора Домонтовича «Доктор Серафікус» і Володимира Набокова «Захист Лужина» / О.А. Огульчанська // Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. — 2015. — № 3(82). — С. 95–104.
14. Пасемник У. Мовно-стилістичні особливості роману Ш. Бронте «Джейн Ейр» / У. Пасемник // Студентський меридіан. — 2016. — № 60. — С. 154–158.
15. Переяслова О.О. До проблеми вивчення хронотопу як категорії лінгвопоетики / О.О. Переяслова // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. — 2012. — Вип. 34. — С. 192–196.
16. Пластинина Н.А. Феномен хронотопа как метод филологического анализа текста [Електронний ресурс] / Н.А. Пластинина. — Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-hronotopa-kak-metod-filologicheskogo-analiza-teksta.pdf>
17. Седловский А.А. Художественное пространство экранного произведения : типология, образность, стилистика : автореф. дисс. ... канд. искусствоведения : спец. 17.00.09 «Теория и история искусства» / Анатолий Анатольевич Седловский. — Санкт-Петербург, 2012. — 23 с.
18. Сушко С. Хронотопний поліфонізм роману “The Recognitions” Вільяма Гедіса / С. Сушко // Іноземна філологія. — 2014. — Вип. 127. — Ч. 1. — С. 240–248.

19. Хайдарова И.Н. Исследование категории переводческого времени в сопоставительном аспекте (на материале русского и немецкого языков) : автореф. дисс. ... канд. филолог. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Ирина Наилевна Хайдарова. — Тюмень, 2008. — 26 с.
20. Шапошник О.М. Хронотопні маркери фентезі та специфіка їх відтворення у перекладах текстів дитячої літератури / О.М. Шапошник // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2016. — № 2(13). — С. 57–61.
21. Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope / ed. by N. Bemong, P. Borghart, M. De Dobbeleer, K. Demoen, K. De Temmerman, B. Keunen. — Eekhout : Academia Press, 2010. — 227 p.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

22. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. — К. : ВЦ «Академія», 2007. — 752 с.
23. Хронотоп [Електронний ресурс] // Словарь литературоведческих терминов. — Режим доступу : <http://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskie-terminy/hronotop/?q=458&n=312>

REFERENCES

1. Budnyi, V. (2008). Porivnialne literaturoznavstvo [Comparative Literary Studies]. Pidruchnyk, Kyiv, Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia", 430 p.
2. Georgieva, N. Yu. (2012). Perevodcheskii hronotop kak otrazhenie perevodcheskoi kartiny mira [Translation Chronotope as a Reflection of the Interpreter's Worldview]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniia*, 6. <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7449>
3. Dovbush, O. (2010). Kinostsenarii "Oliver's Story" yak forma intersemiotychnoho perekladu: khronotopnyi aspekt [Screenplay of "Oliver's Story" as a Form of Intersemiotic Interpretation: chronotopic aspect]. *Naukovi zapysky. Serija: Filologichni nauky*, 89 (1), 163–169.
4. Dovbush, O. Semiosfera yak henerator intra- ta interkulturnykh perekladiv [Semiosphere as Generator of Intra- and Intercultural Translations]. http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/44_2008/44_2008_dovbus
5. Zubavina, I. (2010). Khudozhnie modeliuвання ekrannoho khronotopu yak zasib kinematohrafichnoi reprezentatsii svitu [Artistic Design of Screen Chronotope as Mean of Cinematographic Representation of World]. *Mystetstvoznavstvo Ukrainy*, 11, 133–140.
6. Kozlov, R. A. Khudozhnii chas ta prostir u dramaturhii [Art Time and Art Space of Drama Art]. <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1166.pdf>
7. Koptilov, V. V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu [Theory and Practice of Translation]. Navch. posibnyk, Kyiv, Yunivers, 280 p.
8. Korkishko, V. O. (2010). Chasoprostir yak formatvorcha katehoriia khudozhnioho tekstu [Chronotope as a Forming Category of the Literary Text]. *Aktualni problemy slovianskoi filologii*, XXIII (1), 388–395.
9. Kushnina, L. V. (2008). Garmonizatsiia smyslov teksta pri perevode kak otrazhenie toчек zreniia avtora, perevodchika i retsipienta [Harmonization of Text Meanings during Translation as the Reflection of the Author, Translator and Recipient's Points of View]. *Interpretatsiia teksta: mentalnoie zerkalo videniia : sb. nauch. tr.*, Yekaterinburg, 54–59.
10. Lotman, Yu. M. (1998). Struktura khudozhestvennogo teksta. Ob iskusstve [Structure of the Literary Text]. Spb., «Iskusstvo — SPB», pp. 14–285.
11. Makienko, M. G. (2011). Khudozhestvennoie prostranstvo i vremia v istoricheskom kino [Literary Space and Time in Historical Films]. Extended abstract of candidate's thesis, M., 25 p.
12. Maneichik ,T. Khudozhnii khronotop u strukturi literaturnoho tvorcu (na materialy romanu Ulasa Samchuka "Volyn") [Literary Chronotope in the Structure of the Literary Text]. http://eprints.zu.edu.ua/7058/1/Тетяна_Манейчик.pdf
13. Ohulchanska, O. A. (2015). Svii / Chuzhyi khronotop u tvorakh Viktora Domontovycha «Doktor Serafikus» i Volodymyra Nabokova «Zakhyst Luzhyna» [One's/Somebody's Chronotope in the Works of Fiction by Viktor Domontovych "Doctor Seraficus" and Vladimir Nabokov "The Luzhyn Defence"]. *Naukovi zapysky KhNPU im. H. S. Skovorody*, 3 (82), 95–104.
14. Pasemnyk, U. (2016). Movno-stylistychni osoblyvosti romanu Sh. Bronte "Dzhein Eir" [Linguo-Stylistic Peculiarities of the Novel "Jane Eyre" by Charlotte Bronte]. *Studentskyi merydian*, 60, 154–158.
15. Pereiaslova, O. O. (2012). Do problemy vyvchennia khronotopu yak katehoriy linhvopoetyky [On the Problem of the Chronotope Study as a Linguopoetic Category]. *Linhvistychni doslidzhennia: zb. nauk. prats KhNPU im. H. S. Skovorody*, 34, 192–196.

16. Plastinina, N. A. Fenomen hronotopa kak metod filologicheskogo analiza teksta [Phenomenon of Chronotope Used as Method of Philological Analysis of Texts]. <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-hronotopa-kak-metod-filologicheskogo-analiza-teksta.pdf>
17. Sedlovskii, A. A. (2012). Khudozhestvennoie prostranstvo ekrannogo proizvedeniia : tipologiia, obraznost, stilistika [Literary Space of Screen Production: Typology, Imagery, Stylistics]. Extended abstract of candidate's thesis, St. Petersburg, 23 p.
18. Sushko, S. (2014). Khronotopnyi polifonizm romanu "The Recognitions" Viliama Hedisa [The Chronotope Polyphony In William Gaddis' "The Recognitions"]. *Inozemna filolohiia*, V. 127, Ch. 1, 240–248.
19. Khaidarova, I. N. (2008). Issledovanie kategorii perevodcheskogo vremeni v sopostavitel'nom aspekte (na materiale russkogo i nemetskogo yazykov) [The Study of the Category of Time in Terms of Translation: comparative aspect]. Extended abstract of candidate's thesis, Tiumen, 26 p.
20. Shaposhnyk, O. M. (2016). Khronotopni markery fentezi ta spetsyfika yikh vidtvorennia u perekladakh tekstiv dytiachoi literatury [Spatial Markers of Fantasy in Translation (Case study of children's literature)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 2 (13), 57–61.
21. Bakhtin's Theory of the Literary Chronotope (2010). Ed. by N. Bemong, P. Borghart, M. De Dobbeleer, K. Demoen, K. De Temmerman, B. Keunen. Eekhout : Academia Press, 227 p.
22. Literaturoznachnyi slovnyk-dovidnyk [Literary Studies Dictionary-Reference Book]. (2007). Ed. by R. T. Hromiaka, Yu. I. Kovaliv, V. I. Teremok. Kyiv, Vydavnychi Tsentri «Akademiia», 752 p.
23. Khronotop. Slovar literaturovedcheskikh terminov [Chronotope. Literary Studies Terms Dictionary]. <http://www.textologia.ru/slovari/literaturovedcheskieterminy/hronotop/?q=458&n=312>